

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Олег Володимирович КОКОРІН,

*заступник директора Харківського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС – завідувач відділу криміналістичних
досліджень Харківського НДЕКЦ МВС*

Ольга Федорівна САМОЙЛОВА,

*судовий експерт сектору технічного дослідження
документів та обліку відділу криміналістичних
досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС*

Зараз, як ніколи, Україна потребує успішних спеціалістів, керівників, які здатні до ефективної реалізації своїх професійних завдань, втілення в життя реформ, яких потребує країна. Все це висуває особливі вимоги до професійної компетенції. Нові умови професійної діяльності Національної поліції пов'язані з відбором нового особового складу, з високими (іноді і надмірними) вимогами, що пред'являються до особистості, які сприяють професійному росту, але і виникненню професійних деструкцій, а отже і зниженню ефективності професійної діяльності. Ми дослідили формування професійної деформації в цілому та проаналізувати найбільш розповсюджені професійні деформації судових експертів.

У найзагальнішому випадку професійні деформації – це порушення вже засвоєних способів діяльності, сформованих професійних якостей, поява стереотипів професійної поведінки і психологічних бар'єрів при освоєнні нових професійних технологій, нової професії і психологічних бар'єрів при освоєнні професійних технологій, нової професії або спеціальності. У зв'язку з тим, що багаточисленні професійні деформації, супутні процесу професіоналізації, перебувають у фокусі уваги дослідників різних дисциплінарних областей, вельми актуально дослідити професійні деформації у судових експертів. Специфіка професійної діяльності судового експерта може сприяти розвитку особистості, появі в неї прагнення до освоєння нових форм самореалізації. Але на практиці зустрічається багато прикладів, коли поступово накопичуються негативні зміни, відбувається деформація спеціаліста, його професійні якості змінюються в гіршій бік, та в кінцевому результаті, професійні обов'язки виконуються в не повному обсязі, або взагалі неякісно. Взаємодія судового експерта з іншими учасниками процесу, розвиток самої особистості експерта, як це впливає на його професійну діяльність. Ми вважаємо, що важливо вивчити особисті властивості і якості судового експерта, як суб'єкту експертної діяльності, а також проаналізувати становлення судового експерта як професіонала, спеціаліста. Необхідно визначити з

якого моменту діяльність судового експерта стає деструктивною та веде до деградації особистості.

Судовий експерт це не тільки професія, це спосіб життя, коли не тільки на роботі, але й вдома людина систематично займається самоосвітою, аналізує та оцінює надані на дослідження об'єкти, матеріали, зразки, висновки. Постійно звертається до наукової літератури, методик та рекомендацій. Вирішуючи поставлені питання судом та слідчими органами перед судовим експертом, досліджуючи надану інформацію, судовий експерт, несе відповідальність за об'єктивний та достовірний висновок.

Специфіка професійної діяльності судового експерта може сприяти розвитку людини, появі в неї прагнення до освоєння нових форм самореалізації. Але на практиці зустрічається багато прикладів, коли відбувається деформація спеціаліста, його професійні якості змінюються в гіршій бік, та в кінцевому результаті, професійні обов'язки виконуються малоєфективно, або взагалі неякісно.

Як показує практика, професійну деформацію характеризує когнітивне викривлення, психологічна дезорієнтація особистості, яка виникає у процесі постійної взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів професійної діяльності, що приводить до розвитку специфічно-професійного типу особистості.

Будь-яка професійна діяльність передбачає взаємодію працівника, яка може здійснюватися на різних рівнях – у зовнішньому середовищі діяльності та внутрісистемному спілкуванні. У зовнішньому середовищі діяльності професійні деформації можуть проявлятися, наприклад, у процесі взаємодії судового експерта з суб'єктом, який призначив проведення експертного дослідження або експертизу. Ця деформація може виражатися зокрема, в свідомому затягуванні процесу дослідження наданих на експертизу об'єктів для завищення ступеню складності поставлених завдань та власної значущості. Внутрісистемне спілкування являє собою контакти з колегами, керівництвом. В якості професійних деформацій, які з'являються в такому спілкуванні, можна назвати недооцінку судовим експертом необхідності використання нових методів або методик дослідження, ігнорування зауважень керівника відносно правильності висновків судового експерта за результатами конкретно проведеного експертного дослідження.

Для з'ясування природи та суті професійних деформацій є потреба в з'ясуванні причин їх формування.

Причинами професійної деформації, є специфіка найближчого оточення, з яким доводиться мати спілкування судовому експерту, а також особливості його трудової діяльності. В одних професіях, таких як лікарі, силовики, співробітники поліції, мається багато небезпек професійної деформації, а в інших – менше. При цьому деякі деформації можуть носити епізодичний характер, а можуть стати стійкими.

Вплив на працівника експертної служби надають наступні фактори: з одного боку, багаторічна праця, пов'язана з рішенням типових завдань, сприяє вдосконаленню професійних знань, умінь та навичок, а з другого

боку формування в людини певних звичок і стереотипів спілкування, мислення і дій.

Конкретизуючи причини виникнення та розвитку професійних деформацій судового експерта, слід назвати такі з них, як: тривала психічна напруженість, пов'язана зі складними умовами праці судового експерта, суворою регламентацією часу роботи над виконання судової експертизи, особливо, при визначенні нереальних термінів її виконання; монотонність роботи судового експерта; недостатність визнання заслуг працівника експертної служби з боку керівництва; конфлікти, напружений мікроклімат в колективі; вікові зміни (психологічне старіння – зниження рівня інтелекту, протиставлення теперішнього часу - минулому, несприйнятливості до нововведень т. п.); властива кожній людині межа розвитку професіоналізму; ослаблення інтересу до своєї праці; кризи професійного розвитку та інше.

Стосовно до діяльності судового експерта можна виділити наступні найбільш поширені професійні деформації.

По-перше: скептичне ставлення до подальшого використання результатів експертного дослідження, переконання в нездатності слідчого або суду правильно їх оцінити і ефективно використовувати. Подібна деформація може сприяти виникненню психологічного бар'єру у взаємодії судового експерта зі слідчими чи суддями, який буде сприяти призначенням повторних експертиз, в тому числі і необґрунтованих. Подоланню психологічних бар'єрів, що виникають як наслідок подібної професійної деформації, є ознайомлення судових експертів з передовою слідчою та судовою практикою, з рівнем кваліфікації та професійними якостями слідчих і суддів.

По-друге: перебільшене уявлення про свій експертний досвід або знання і уміння, стійка завищена експертна (професійна) самооцінка, фіксована орієнтація на власний досвід роботи в експертній установі, аж до впевненості в своїй непогрішності. В такому випадку професійний досвід може стати бар'єром для сприйняття нового, оскільки судовий експерт, який упевнений, що наявних у нього знань цілком достатньо для виробництва судових експертиз, що він справляється з роботою над висновком експерта без освоєння нових експертних засобів, прийомів і методів дослідження, тобто нова інформація експертом не сприймається. Ця професійна деформація може привести до того, що судовий експерт в ході дослідження речових доказів не використовує нову методичну, довідкову та інше наукову літературу, комп'ютерні бази даних по предмету експертизи і тому подібне, не бажає освоювати нові експертні методики і науково-технічні засоби і методи, покладаючись на наявний у нього обсяг знань. Це, в свою чергу, сприяє проведенню неповного експертного дослідження і формуванню необ'єктивних експертних висновків. У подібних випадках судовий експерт може застосувати вже застарілу методику під час дослідження об'єктів, які вперше надані на експертне дослідження, та вимагають іншого наукового підходу. Наприклад, дослідження нових синтезованих наркотичних речовин раніше

розробленими методами, які не призначені для аналізу таких об'єктів, тягне за собою формулювання помилкового експертного висновку.

Для того, щоб уникнути подібних професійних деформацій, у судового експерта необхідно виховувати критичне ставлення до своєї праці в процесі професійного навчання в вищих навчальних закладах і на курсах підвищення кваліфікації судових експертів, які постійно проводяться.

Подоланню та запобіганню таких деформацій служить також контроль за діяльністю своїх підлеглих з боку керівника підрозділу або судово-експертної установи. Так, якщо в процесі здійснення своїх контрольних функцій керівника підрозділу або судово-експертної установи виявлять неточність або помилки в експертному висновку, вони повинні вказати на них судовому експерту, з рекомендаціями щодо їх виправлення.

Запобіганню вищевказаній професійній деформації сприяє також проходження експертами державних судово-експертних установ атестації кожні 5 років, а також можливість, в ряді випадків, дострокової переатестації. Крім того, для зняття таких перешкод в системі перепідготовки, підвищення кваліфікації судових експертів слід розробляти такі учбові завдання, що вимагають застосування новітніх розробок в області конкретних видів судових експертиз. Це змусить судового експерта критично оцінювати рівень своєї компетенції і підвищить його мотивацію щодо оволодіння новими знаннями.

З метою запобігання та подолання вищевказаної професійної деформації керівники експертних підрозділів та установ повинні виховувати у своїх підлеглих правильне розуміння професійного обов'язку, знанням своєї компетенції, розуміння необхідності постійного підвищення рівня своїх професійних знань, а також підвищувати особисту відповідальність кожного експерта за доручену роботу.